



Muqeddes Kitab

Tewrat 30-qisim

«Amos»

© Muqeddes Kitab 2012

CC BY-SA 4.0

www.mukeddeskalam.com

«Uyghurche Kalam Terjimisi»

Tewrat 30-qisim

«Amos»

(Amos peyghemberning kitabi)

Kirish söz

Peyghember toghrisida

Amos peyghemberning jemeti toghruluq bizde toluq melumat yoq. U Yehudaning «Tekoa» dégen kichik bir yézisida kala baqquchi hem «éren derexlirining méwisini tergüchi» bolghan bolushi mumkin. U özi toghruluq «Men esli peyghember emes idim», shundaqla «peyghemberning oghli emesmen» deydu. Eyni waqitta, Israil yaki Yehudada «peyghember» bolushqa hewes qilib, öz menpeetini közlep, bashqilarni aldap özini «peyghember» dep jakarlighan «tesiri chong, heywisi bar» bolghanlar az emes idi. Biraq Amos mushundaq kishilerdin emestur. U Xuda teripidin öz yurti Yehudadin ayrilip shimaliy padishahliq «Israil»da peyghemberlik xizmitini öteshke chaqirilghan (7:14-15). U chaghlarda Israil Yehudagha qarighanda téximu butperes bolup ketkenidi, shunga Amosning bu wezipisi nahayiti éghir hem xeterlik idi. Halbuki, u xizmet ishligen mezigilide (qanche yil ishligeni bizge namelum), uning «towa qilishinglar kérek!» dep yetküzgen xewerliri Israilning köpligen puqralirining qelbini sarasimige chüshürüp, ularni wehimige saldi. Shühbisizki, Amos peyghemberning agahlandurushliri ularning az bir qismini towa qilish yoligha kirgüzgenidi (7:10ni körüng).

Amos peyghemberning Israilgha bolghan chongqur köyümi we ulargha ichini aghritishliri uning Israilgha bolghan duasida körülide (7:1-5).

U shimaliy padishahliq Israilda bir mezigil Hoshiya peyghember bilen teng bir waqitta peyghemberlik xizmitini qilghan; shu waqitlarda Yeshaya bilen Mikah jenubiy padishahliqta (Yehudada) peyghemberlik qiliwatatti.

Yézilghan waqit

Mezkur kitabtiki Amosning özi yazghan kirish sözge asaslanganda, u «**Uzziya Yehudagha, Yoashning oghli Yeroboam Israilgha padishah bolghan waqitlarda**» bésharet bergen. Emdi bu mezigil Uzziya we Yeroboamning dewr sürgen waqitlirining hemmisini öz ichige alghan bolsa, bu miladiyedin ilgiriki 793-750-yilliri, yaki bolmisa 762-750-yillirigha toghra kélidu. Mushundaq bolghanda u peyghemberlik xizmitini Hoshiya peyghemberdin baldur bashlighan, hem uningdin baldur ada qilghan bolidu.

Kitabning arqa körünüşhi

(«Mikah peyghember» dégen kitabning «kirish sözi»din élinidi): —

Miladiyedin ilgiriki 922-yili Sulayman padishah wapat bolghandin kéyin, Yehuda we Israil ikki padishahliq bolup bir-biridin ayrilip ketken. Tewrat «2Tar.» 10-babta mundaq xatirilengen: «**Shu teriqide Israil Dawutning jemetidin** (yeni, Yehuda qebilisidin) **yüz örüp, bügünge qeder uninggha qarshi chiqip keldi**».

Shu waqittin kéyin, yeni miladiyedin ilgiriki 8-esirning ikkinchi yérimi, Israil we Yehuda her ikkisineng eng güllengen mezgili idi. Ikki paytext — Yérusalém we Samariye zor bayashatliqidin behrimen bolushqa bashlighanidi. Biraq bu bayashatliqqa éghir bedel tölengenidi — u bolsimu, kembeghellerni dehshetlik qistaqqa sélip ulardin rehimsiz paydilanishtur: «baylar téximu béyip kétéwatqan, namratlar téximu namratliship kétéwatqan» idi.

Xudaning Musa peyghemberge chüshürgen qanunlirida «namrat», «tul xotun», «yétim-yisir» we «yat musapir» largha yarem bérish toghrisida xéli köp maddilar bar idi. Her yette yilda, qerzni bikar qilish, özini qulluqqa sétiwetkenlerni hörlükke qayturush kérek idi; her ellik yilda («azadliq yili» yaki «burgha (chélish) yili»da) barliq qerzlerni bikar qilish we yer-zéminni öz igisige yaki ailisidikilerge qayturush kérek idi. Her yili hosulning «tunji ashliq»i yaki «tunji méwiliri»din ayrip élip, ibadet xizmitide bolghan kahinlar hem Lawiy qebilisidikilerge, andin kembeghellerge üleshtürüp bérishi kérek idi; hosul alghanda (meyli étiz yaki üzümqardin bolsun) peqet bir qétimla «yighiwélish»qa bolatti. Mushu yighiwélishdin kéyin qélip qalghan yaki kéyin pishqan ziraetler yaki méwilerni kembeghellerning yighiwélishigha qaldurush kérek idi; her üç yilda, xelqning barliq kirimlirining we alghan hosullirining ondin birini ayrip kembeghellerge tarqitishi kérek idi. Bularning hemmisining üstide, muqeddes qanundiki: **«Perwerdigar Xudayingni pütün qelbing, pütün jéning, pütün zéhning, pütün küchüng bilen söygin»** we **«Özüngni söygendek qoshnangni söygin»** dégen ikki «büyük perman» bar idi. Sulayman padishah özining bir nesihiti bilen diqqitimizni bu ikki permanni ayriwetmeslik üstige merkezleshtüridu: **«Miskinni bozek qilghuchi — Perwerdigargha haqaret qilghuchidur; hajatmenlerge shapaet qilish Uni hörmetligenliktur»** («Pend.» 14:31).

Biraq, hökümdarlar, kahinlar we xelqning zor bir qismi bu belgilimilerning hemmisini közige ilmayla qalmay, ularning ornida oxshimighan derijide aldamchiliq qilish, op'ochuq bulangchiliq, zinaxorluq, sot sorunlirida para yéyishtek yaman illetler payda qilghanidi. Xudaning wekilliri bolup, mushundaq ehwalni eyiblishi kérek bolghan kahinlar we «peyghemberler» «süküt arqiliq qoshulushini bildürgen» yaki uni aktipliq bilen qollighanidi. Heyran qalarliq ish shuki, Samariye (Israil) körünüshte intayin dindar bir xelqke oxshaytti. Biz Tewrattiki «Amos peyghember» we «Hoshiya peyghember» dégen qisimlardan ularning sadiqliq bilen tawapkahlar (Beyt-El, Gilgal we Beer-Sheba)gha «hej» qilidighanliqini, qurbanliqlarni qilishqa amraqliqini we diniy paaliyetlirining «debdebilik»likini bilimiz. Tewrattiki «Yeshaya peyghember» dégen qisimdin ularning «taet-ibadet»lirige qoshulghan yéqimliq yaki mungluq muzika-naxshliri toghruluq bilimiz. Biraq hemmisi Xudaning neziride réalliqdin tolimu yiraqlashqan, yirginchlik pasiqliq, xalas. Uning üstige u butpereslik bilen arilashqanidi.

Xuda Musa peyghemberge chüshürgen qanunda Özige qurbanliq qilishning peqet bir jaydila bolidighanliqini békitten. Awwal bu jay Shiloh shehiri idi, kéyin bu jay Yérusalém boldi. U taghlar yaki döngler bolghan «yuqiri jaylar» üstige Özige qurbanliq qilish ibaditi üçhün qurbangahlarni qurushni qet'iy men'i qilghanidi. Biraq xéli baldurla kishiler (shühbisizki, eslide yaxshi niyet bilen) mushundaq qurbangahlarni yuqiri jaylarda qurushqa bashlighan; ular uzun ötmeyla butpereslik jaylirigha aylinip ketken; bezi butqa choqunush paaliyetliri hetta «Perwerdigarning namida» ötküzülett. «Baal»lar dégen butlargha choqunghanda, herxil shehwaniy gunahlar shu «ibadet»ning bir qismi bolghan; ishlar hetta bezide tesewwur qilghusiz dehshetlik haldiki «insanni qurbanliq qilish»qa aylinip ketkenidi.

Mana bular Amos peyghember élip kelgen xewerlarning arqa körünüshliridur. Uning bundaq gunahlarni eyibleydighan bésharetliri we küchlük telimliri axirida özige küchlük düshmenlerni peyda qilghan, biraq u éghir yalghuzluq tartqan bolsimu, wezipisidin yanmidi. Uning kitabining özi uning jasaretlikige ispat bolidu; shübhisizki, uning xewerlirini Xudaning éytqanliri dep bilgenler ularni xatirlep uni bizgiche saqlidi.

Kitabning témisi

Amos bésharetlerni Israilning **qoshna** ellirining, jümlidin öz yurti Yehudaning gunahlarini körsitish bilen bashlaydu (1:2-2:16). Uning bu sözliri, shübhisizki, Israildiki anglighuchilarning estayidil diqqitige we alqishigha érishken. Andin u Israilning diqqitini öz gunahlarigha qaritip, mushu témini chöridep bésharet béridu. Amos «yuqiri jaylar»da qurbangahlarni qurush yaki hetta tawapkahlarnimu berpa qilish qatarliq gunahlarni eyibleshe anche küchimeydu. Chünki bular alliburun ikkinchi mesile bolup qalghanidi; Israilning Xudadin yiraqlashqanliqigha bolghan ispat ularning mushu «yuqiri jaylar»da we tawapkahlarda yürgüzgen butpereslikidin, ularning kembeghellerge bolghan zulumxor muamilisidin we shehwaniyetchilikidin tépilidu. Amos beg-emirlarning we kahinlarning addiy puqralar ach-yalingachliqta qalghan waqitlarda ötküzgen heshemetlik turmushlirigha tenbih béridu. Bizge we Amosning özige heyran qalarliq yéri shuki, ular bu adaletsizliklerni herterepte apashkara yürgüzgen bolsimu, biraq ular yenila intayin «dindar», hetta esebiy derijidiki dindarlar idi. Amosning yetküzgen xewiri bolsa, ular towa qilmisa özliri we ularning dini exlet döwisidek süpürüp tashlinidu, dégendin ibaret idi. Uning ularning sanaqsiz qurbanliqliri we tügimes diniy paaliyetlirige qaritilghan eng meshhur béshariti mundaq: —

«Chünki siler Manga «köydürme qurbanliq»lar hem «ash hediye»liringlarni sunup atisanglarmu,

Men ularni qobul qilmaymen;

Silerning bordaq malliringlardin bolghan «inaqliq qurbanliqliringlar»gha qarimaymen.

Mendin munajatliringlarning sadalirini épkétinglar,

Chiltarliringlarning küylirini anglimaymen;

Buning ornida adalet sharqiratmidek,

Heqqaniyliq ebediy aqidighan éqimdek dolqunlisun!» (5:22-24)

Amos ulargha Xudaning jazalirining alliqachan ularning béshigha chüshkenlikini körsitidu; biraq ular buninggha diqqet qilishqa bek susluq qilidu. U bésharetliride, ulargha intayin qorqunchluq yer tewreshni alahide aldin'ala éytqan (1:1, 8:8, 9:1); bu yer tewresh 300 yilghiche untup kétilmigenidi («Zek.» 14:5). Xelq towa qilmisa, undaqa ular «Demeshq shehiridin yiraq»qa, yeni Asuriye impériyesige sürgün bolidu (5:27).

U yene ularning «Perwerdigarning küni» toghruluq: — «Shu küni bashqa «butperes eller» Xudaning qattiq jazasigha duch kélidu, biraq «Ibrahimning ewladliri, shuningdek Xudaning amraq xelqi bolghan bizler» yuqirigha kötürilimiz» — dégen milletchi, öz-özini aldaydighan qarashni biraqla yoqqa chiqiridu (5:18-20).

Uning «**yekke-yégane bir oghulning matimi**» (8:10), «**Perwerdigarning sözlirini anglashqa bolghan qehetchilik**» (8:11-14) we «**Dawutning yiqilghan kepisini yéngibashtin tiklesh**» (Israilning öz yurtigha, Xudaning yénigha qaytip kélishi we eslige keltürülüş: 9:11-15) toghrisidiki alahide bésharetliri toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

Mezmun: —

- (1) Kirish söz; téma (1:1-2)
- (2) Xudaning eller üstige chüshüridighan jazaliri (1:3-2:16)
- (3) Israilning gunahliri we kélidighan jazalar toghruluq besh xewer (3:1-6:14)
- (4) Amos körgen alamet körünüşler (7:1-9:15)

.....

Amos

Amos peyghemberning bësharetliri

1¹ Uzziya Yehudagha, Yoashning oghli Yeroboam Israilgha padishah bolghan waqitlarda, yer tewreshdin ikki yil ilgiri, Tekoadiki charwichilar arisidiki Amosning Israil toghruluq éytqan sözliri: —

² U: «Perwerdigar Zion téghidin hörkireydu, Yérusalémdin awazini qoyuwétidu; Padichilarning otlaqliri matem tutidu, Karmel choqqisi ghazanglishidu» — dédi.

Xudaning Israilgha qoshna qowmlar üstidin hökümi Suriye heqqide

³ Perwerdigar mundaq deydu: —

«Demeshqning üç gunahi, berheq töt gunahi üçün, uninggha chüshidighan jazani yandurmaymen,

Chünki ular Giléadtikilerni tömür tirniliq söremler bilen soqqanidi;

⁴ Shundaqla Hazaelning öyige bir ot ewetimen, U Ben-Hadadning ordilirini yutuwalidu.

⁵ Demeshq derwazisidiki tömür baldaqni sunduruwétimen, Awen jilghisida turghuchini, Beyt-Édende shahane hasisini tutquchini üzüp tashlaymen; Suriyening xelqi esirge chüshüp kirgha élip kétilidu, — deydu Perwerdigar..

Filistiye heqqide

⁶ Perwerdigar mundaq deydu: —

«Gaza shehirining üç gunahi, berheq töt gunahi üçün, uninggha chüshidighan jazani yandurmaymen,

Chünki ular Édomgha tapshurup bérishke, barliq tutqunlarni esir qilip élip ketti..

1:1 «Amosning Israil toghruluq éytqan sözliri» — adette bu kitapta «Israil» Israilning «shimaliy padishahliqi»ni körsitidu. Amos Yehudaning Tekoa yézisidin bolghini bilen yetküzidighan bësharetlirining köpinchisi «shimaliy padishahliq» toghruluqtur.

1:1 Zek. 14:5

1:2 «Perwerdigar Zion téghidin hörkireydu, Yérusalémdin awazini qoyuwétidu» — bu bësharet yer tewreshni körsitse kérek.

—«Karmel» bolsa Israilda höl-yéghin eng köp bolidighan jay; u «ghazanglashqan» bolsa, bashqa jaylar téximu shundaq bolatti.

1:2 Yer. 25:30; Yo. 3:16

1:3 «ular Suriyelikler Giléadtikilerni tömür tirniliq söremler bilen soqqanidi» — «2Pad.» 10:32-33, 13:3-5-ayette Giléadtikilerning Suriye teripidin tartqan azab-oqubetliri xatirilenen; mushu ayette tilgha élinghini shu bozek qilinishni körsitse kérek.

1:4 «Hazael» — Demeshq padishahi bolup, «Ben-Hadad» uning oghli idi.

1:5 «Awen jilghisida turghuchi» — bashqa birxil terjimisi «Rezillik jilghisida turghuchi» — démek, yeni Demeshqning padishahini ipadileydu. «Suriyening xelqi esirge chüshüp kirgha élip kétilidu» — «Kir» Mésopotamiye (hazirqi iraq) diki bir yurt. Suriyelikler eslide shu jaydin chiqqanidi (9:7-ayetni köring).

1:5 2Pad. 16:9; Yesh. 17:1-11; Yer. 49:23-27

1:6 «Chünki ular Édomgha tapshurup bérishke, barliq tutqunlarni esir qilip élip ketti» — «tutqunlar» Israildin yaki Yehudadin tutqun qilinghan bir türküm kishiler bolsa kérek. Qarighanda Gazaning (yeni Filistiylerning) meqsiti Israilardin öch élish idi.

1:6 2Tar. 21:16, 17; 28:18

⁷ Hem Men Gazaning sépiligha ot ewetimen,
U uning ordilirini yutuwalidu;

⁸ Men Ashdodta turghuchini, Ashkélonda shahane hasini tutquchini üzüp tashlaymen,
Ekron shehirige qarshi qol kötürimen;
Filistilerning qalduqi yoqilidu, — deydu Reb Perwerdigar.

Tur shehiri heqqide

⁹ Perwerdigar mundaq deydu: —

«Turning üç gunahi, berheq töt gunahi üçhün, uninggha chüshidighan jazani yandurmaymen,

Chünki ular barliq tutqunlarni Édomgha tapshuruwetti,
Shundaqla qérindashliq ehdisini ésige almidi.

¹⁰ Hem Men Turning sépiligha ot ewetimen,
Ot uning ordilirini yutuwalidu.

Édom heqqide

¹¹ Perwerdigar mundaq deydu: —

«Édomning üç gunahi, berheq töt gunahi üçhün, uninggha chüshidighan jazani yandurmaymen,

Chünki u barliq rehim-shepqetni tashliwétip,
Qilich bilen öz qérindishini qoghligan;
U yirilghudek ghezepte bolup,
Derghezipte bolghan halitini hemishe saqlaydu;

¹² Hem Men Téman shehirige ot ewetimen,
Ot Bozrahning ordilirini yutuwalidu».

Ammoniylar heqqide

¹³ Perwerdigar mundaq deydu: —

«Ammonning üç gunahi, berheq töt gunahi üçhün, uninggha chüshidighan jazani yandurmaymen,

Chünki ular chégrimizni kéngeytimiz dep, Giléadtiki hamilidar ayallarning qorsaqlirini yériwetti.

¹⁴ Hem Men Rabbahning sépiligha ot yaqimen,
Jeng künide qiya-chiyalar ichide,
Qara quyunning künide qattiq boran ichide,
Ot uning ordilirini yutuwalidu;

¹⁵ Hem ularning padishahi esirge chüshidu,
— U emirliri bilen bille esirge chüshidu, — deydu Perwerdigar.

1:9 «Chünki ular barliq tutqunlarni Édomgha tapshuruwetti, shundaqla qérindashliq ehdisini ésige almidi» — bu «tutqunlar» belkim yene Israildin kelgen bolushi mumkin. «Ehde» — Sulayman padishah esli Turning padishahi bilen ehde tüzgenidi. Biraq tutqunlarning nedin kélishi, Turning kim bilen ehde tüzgenliki anche muhim emes; muhimi, Xuda ularni wediside turmasliqtek wijdansizliqi üçhün jazalaydu.

1:11 «U yirilghudek ghezepte bolup,...» — bashqa bixil terjimisi: «U ghezep bilen hemishe ademlerni yirtiwétip,...».

1:13 «Chünki u chégrimizni kéngeytimiz dep, Giléadtiki hamilidar ayallarning qorsaqlirini yériwetti» — ular Giléadta turuwatqan bashqilarnimu óltürgen, elwette. Biraq ularning bu ajayib rehimsizlikning meqsiti, ulargha qayturma zerbe bergüdek héch adem, hetta bowaqlarningmu qalmasliqi üçhün idi. Babilning padishahi Néboqadnesar miladiyedin ilgiriki 582-yili Rabbah shehirini weyran qiliwetti.

«Amos»

Moab heqqide

2¹ Perwerdigar mundaq deydu:
—«Moabning üç gunahi, berheq töt gunahi üçhün, uninggha chüshidighan jazani yandur-maymen,

Chünki u Édomning padishahining ustixanlirini köydürüp hak qiliwetti.

² Hem Men Moab üstige ot ewetimen,

Ot Kériotning ordilirini yutuwalidu;

We Moab chuqan-sürenler bilen, qiya-chiyalar bilen, kanay sadasi bilen ölidu.

³ We Men ularning hakimini arisidin üzüp tashlaymen,

Uning emirlirini uning bilen bille öltürüwétimen, — deydu Perwerdigar.

Yehuda heqqide

⁴ Perwerdigar mundaq deydu: —

«Yehudaning üç gunahi, berheq töt gunahi üçhün, uninggha chüshidighan jazani yandur-maymen,

Chünki ular Perwerdigarning Tewrat-qanunini kemsitti,

Uningdiki belgilimilerge emel qilmidi;

Ularning saxtiliqliri özlirini adashturup qoydi; ularning ata-bowilirimu bulargha egiship mangghanidi..

⁵ Hem Men Yehuda üstige ot ewetimen,

Ot Yérusalémning ordilirini yutuwalidu.

Israil heqqide

⁶ Perwerdigar mundaq deydu: —

Israilning üç gunahi, berheq töt gunahi üçhün, uni jazasidin qayturmaymen,

Chünki ular heqqaniylarni kümüşke sétiwetti,

Yoqsul ademni bir jüp choruqqa sétiwetti;

⁷ Ular namratlarning béshidiki chang-topilirini bosh qoyuwetmeydu,

Ajiz möminlerning nésiwisini qayriwalidu;

Ata-bala ikkisi Méning muqeddes namimni bulghap, oxshash bir qizning yénigha teng baridu..

⁸ Ular qizlarni hemme qurbangahning yénigha élip béríp,

Qerzge renige qoyghan kiyim-kéchekler üstide ular bilen yatidu;

Ular öz ilahining öyide jerimane bilen alghan sharabni ichmekte..

⁹ Biraq Men Amoriylarni ularning aldidin halak qilghanmen,

Amoriylar kédír derixidek égiz, dub derixidek küchlük bolghan bolsimu,

Men üstidin uning méwisini, astidin yiltizlirini halak qildim.

¹⁰ Hem Amoriylarning zéminini igilishinglar üçhün,

2:4 «Ularning saxtiliqliri özlirini adashturup qoydi» — «saxtiliqliri» kéyinki geplerge qarighanda, ularning yasighan butlirini körsitidu.

2:7 «Ata-bala ikkisi Méning muqeddes namimni bulghap, oxshash bir qizning yénigha teng baridu» — bu ish pahishiwazliq bolupla qalmay, yene ularning butigha, yeni «Baal»gha birxil choqunush paaliyiti hésablinatti.

2:8 «Ular qizlarni hemme qurbangahning yénigha élip béríp, qerzge renige qoyghan kiyim-kéchekler üstide ular bilen yatidu; ular öz ilahining öyide jerimane bilen alghan sharabni ichmekte» — bu jümlide Amos ularning, bolupmu baylarning töt gunahini körsitidu: —

—(1) ularning (butlarga atap béghishlighan) köp qurbanliqliri bar idi; (2) ular Musa peyghemberge chüshürilgen muqeddes qanungha xilapliq qilip, özliрге qerzdar bolghan namratlardin kiyim-kécheklarini tartiwalidu («Mis.» 22:26, «Qan.» 24:12-17ni körüng); (3) ular butxanilarni sélip, butlarni özlirining Xudasi dep étirap qilghan; (4) ular haram yolda xeqtin jerimane alidu — u gunahlar belkim 6-ayette éytılghan «üch gunahi, töt gunahi»ni éniq toluqlap körsitip bérishi mumkin.

2:9 Chöl. 21:24; Qan. 2:31; Ye. 24:8

Silerni Misir zéminidin élip chiqip,
Qiriq yil chöl-bayawanda yéteklidim..

¹¹ Silerning oghulliringlardin bezilirini peyghember bolushqa,
Yigitliringlardin bezilirini «Nazariy» bolushqa turghuzdum.
Shundaq emesmu, i Israil baliliri? — deydu Perwerdigar..

¹² Biraq siler Nazariylargha sharab ichküzdunglar,
Hem peyghemberlerge: «peyghemberlik qilmanglar» — dep buyrudunglar..

¹³ Mana, Men silerni basimen,
Xuddi liq önche bésilghan harwa yerni basqandek, silerni bésip turimen;

¹⁴ Hem chapqurlarningmu qachar yoli yoqaydu,
Palwan öz küchini ishlitelmeydu,
Zeberdes batur öz jénini qutquzalmaydu.

¹⁵ Oqyani tutquchi tik turalmaydu;
Yeltapan qachalmaydu,
Atqa mingüchi öz jénini qutquzalmaydu.

¹⁶ Palwanlar arisidiki eng jigerlik baturmu shu künide yalingach qéchip kétidu, — deydu Perwerdigar.

Herbir ishning sewebi bardur

3¹ Perwerdigar silerni eyiblep éytqan bu söz-kalamni anglanglar, i Israil baliliri,
Yeni Men Misir zéminidin élip chiqarghan bu pütkül jemet: —
² «Yer yüzidiki barliq jemetler arisidin peqet silerni tonup keldim;
Shunga üstünglarga barliq qebihlikliringlarning jazasini chüshürimen»..

Kitab hem muhakime

³ Ikki kishi bir niyette bolmisa, qandaqmu bille mangalisun?

⁴ Oljisi yoq shir ormanda hörkiremdü?
Arslan héchnémini almighan bolsa uwisida huwlamdu?.

⁵ Tuzaqta yemchük bolmisa qush yerge yiqilamdu?
Alghudek nerse bolmisa, qismaq yerdin étilip chiqamdu?

⁶ Sheherde agah kaniyi chélinsa, xelq qorqmamdu?
Perwerdigar qilmighan bolsa, sheherge yamanliq chüshemdu?.

⁷ Reb Perwerdigar Öz qulliri bolghan peyghemberlerge awwal ashkarilamay turup,

2:10 «Silerni ... qiriq yil ... yéteklidim» — «Misirdin chiqish» we «Chöl-bayawandiki seper» boyiche ular chöl-bayawanda köp qétim Xudagha itaetsizlik, asiqliqmu qilghan. Xudaning shu künlerde ularni tashliwetmigenliki uning méhri-shepquitige intayin zor ispat berdi we béridu.

2:10 Mis. 12:51

2:11 «Nazariy» — bu ademler alahide yol bilen (jümlidin sharab ichmey, chachlirini chüshürmey) waqitliq yaki ömürwayet özini Xudagha atap bégishlighan. Shunga ularning yürüsh-turushliri xeqlerge baqiy dunyani eslitip turatti («Chöl.» 6-babni köring).

2:12 Am. 7:12, 13

3:2 «Yer yüzidiki barliq jemetler arisidin peqet silerni tonup keldim; shunga üstünglarga barliq qebihlikliringlarning jazasini chüshürimen» — démek, Xuda insanlarga ata qilghan alahide imtiyazlarning herbiri özige xas alahide jawabkarliqini özi bilen bille élip kélidu.

3:4 «Oljisi yoq shir ormanda hörkiremdü? Arslan héchnémini almighan bolsa uwisida huwlamdu?» — shirlar ikki ehwalda hörkireydu. (1) nishan qilghan owni qorqitip qozuqtek qaturup qoyush üçün; (2) ow-oljini alghandin kéyin bashqa yirtquch haywanlarga: «Bu méningki, uninggha chéqilma» dep agahlandürüş üçün. Bizningche mushu yerde belkim birinchi mumkinchilikni bildüridu (8-ayetni köring). Héchbolmighanda Israilgha «axirqi deqique», yeni towa qilishqa eng axirqi purset keldi; towa qilmisanglar Perwerdigar shirdek silerni Öz owi qilidu, dégenlik bolsa kérek.

3:6 Yesh. 45:7; Yigh. 3:37, 38

U héch ish qilmaydu.

⁸ Shir hörkirigen tursa, kim qorqmaydu?

Reb Perwerdigar söz qilghanda, kim Uning bésharitini yetküzmey turalaydu?

Xuda Israilni qorshaydighan dushman bolup qaldi

«U burulupla ularning dushmanini boldi» 3:9-4:16

⁹ Ashdodtiki qel'e-ordilarda,

Shundaqla Misirdiki qel'e-ordilarda élan qilip: —

«Samariye taghliri üstide yighilinglar,

Uning otturisdiki zor qiyqas-sürenlerni,

Uning ichidiki jebir-zulumlarni körüp béqinglar» — denglar.

¹⁰ — Ular heq ish qilishni bilmeydu — deydu Perwerdigar,

— Ular ordilirigha zulum-zorawanliq bilen tartiwalghanlirini hem oljilarni jughlighuchilar!

¹¹ Shunga Perwerdigar mundaq deydu: —

«Mana bir yaw! U zéminni qorshiwaldi!

U mudapiengni élip tashlaydu,

Qel'e-ordiliring bulang-talang qilinidu.

¹² Perwerdigar mundaq deydu: — Padichi shirning aghzidin qoyning ikki putini yaki quliqining bir parchisini qutquzup alghandek,

Samariyide olturghan Israilarmu shundaq qutquzulidu,

— Sheherde peqet kariwatning bir burjiki,

Diwandiki bir parche Demeshq libasila qalidu!

¹³ — Anglanglar, Yaqupning jemetide guwahliq béringlar,

— deydu Reb Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda,

¹⁴ — Men Israilning asiqliqlirini öz bëshigha chüshürgen künide,

Beyt-El shehirining qurbangahlinimu jazalaymen;

Qurbangahning burjekliridiki münggüzler késiwétilip yerge chüshürüldü.

3:7 «Reb Perwerdigar Öz qulliri bolghan peyghemberlerge awwal ashkarilamay turup, U héch ish qilmaydu» — bu ayet Xudaning qilghan barliq ishleridiki intayin muhim bir prinsipni körsitidu. Bashqiche ipadilisek: — «Reb Perwerdigar qilmaqqi bolghan ishlerida, Öz qulliri bolghan peyghemberlerge aldi bilen bésharet bermey qalmaydu».

3:8 «Shir hörkirigen tursa, kim qorqmaydu? Reb Perwerdigar söz qilghanda, kim Uning bésharitini yetküzmey turalaydu?» — bu jumlige qarighanda «shir» téxi owni tutmighan oxshaydu — Towa qilishqa azraqla waqit qaldi (4-ayetni qayta körüng).

3:9 «Ashdodtiki qel'e-ordilarda ... élan qilip: — «Samariye taghliri üstide yighilinglar, uning otturisdiki zor qiyqas-sürenlerni, uning ichidiki jebir-zulumlarni körüp béqinglar» — bu söz belkim uni anglighan Samariyediki hökümdarlarga hem baylarga bek éghir kelgen bolushi mumkin. Xuda qandaqmu Ashdodtiki «butperes, kapir» Filistiyelrini (hem Misirliqlarni) mushu hökümdarlarning Öz puqralirigha qilghan jebir-zulumlirini körüşke, yurtning kötürgen dad-peryadlirini anglashqa tekliq qilsun?

—«Qiyqas-sürenler» bolsa ikki bisliq söz — (1) yurtning dad-peryadlirini; (2) qorshialghan dushmanlerdin qorqush tüpeyidin kötürülen qiyqas-sürenlerni bildürüdu (11-ayetni körüng).

3:10 «Ular ordilirigha zulum-zorawanliq bilen tartiwalghanlirini hem oljilarni jughlighuchilar!» — bu belkim ikki bisliq söz bolup: — (1) hökümdarlar xeqlerni bozek qilish arqiliq özlirige olja toplighan; (2) ular shundaq qilghanliqidin, bu buliwalghan haram oljisi axirida öz bëshigha dushmanlerning zulumliri, bulangchiliqliri bolup chüshidu.

3:12 «Samariyide olturghan Israilarmu shundaq qutquzulidu, — sheherde peqet kariwatning bir burjiki, diwandiki bir parche Demeshq libasila qalidu!» — mushu ayetning ikkinchi qismining terjimiliri herxil, biraq omumiy menisi bir-birige yéqin kélidu. Samariyedikilerning ongda yétip eysh-ishretlik turmushida ishletken buyumliridin nahayiti az bir qismi qélip qalidu.

3:13 «Anglanglar, Yaqupning jemetide guwahliq béringlar,...» — bu Xudaning héliqi téxiche «butperes, kapir» bolghan Ashdodtikilerge qilghan sözi.

3:14 «Beyt-El shehirining qurbangahlinimu jazalaymen; qurbangahning burjekliridiki münggüzler késiwétilip yerge chüshürüldü» — bésharetin 150 yil ilgiri «Yeroboam I», Israil (shimاليy padishahliq)ning tunji padishahi Beyt-El shehiride bir kalisman butni yasap, uni «Perwerdigar Xudayimiz» dep atap, uning aldigha bir qurbanliq supisini (qurbangah) yasighan. Amosning sözige qarighanda bu qurbangahning yénigha xéli köp qurbangahlar qoshup sélinghan. Qurbangahning her töd burjikiqige bir münggüz békitilgen.

¹⁵ Men «Qishliq Saray» we «Yazliq Saray»ni biraqla uruwétimen;
Pil chishi öylermu yoqilip kétidu,
Köpligen öyler tügishidu, — deydu Perwerdigar..

Samariyediki ayallargha we pütkül ahalige bolghan agahlar

4¹ I Bashandiki inekler,
Samariye téghida turup, namratlarni xarlawatqan, miskinlerni éziwatqanlar,
Xojilirigha: «Sharabni élip kélinglar, biz ichimiz» deydiqanlar,
Bu sözni anglanglar: —

² Reb Perwerdigar Öz pak-muqeddesliki bilen qesem ichkenki,
Mana, béshinglarga shundaq künler chüshiduki,
U silerni ilmekler bilen,
Neslinglarni changgaklar bilen élip kétidu..

³ Hem siler ayallar herbiringlar sépilning shoraliridin qisilip ötüp,
Udul méngip tikiwétisiler;
We siler Harmon terepke chörüwétisiler, — deydu Perwerdigar..

⁴ Emdi Beyt-Elge kélinglar, asiqliq qilinglar!
Gilgaldimu asiqliqni köpeytinglar!
Etigende qurbanliqliringlarni,
Her üçinchi küni silerning «ondin bir» ülüsh öshrilinglarni élip kélinglar..

⁵ «Teshekkür qurbanliqi»ni xémirturuch bilen bille köydürünglar —
Siler «xalis qurbanliqlar»inglarni jakarlap maxtinip yürünglar;
Chünki bundaq qilishqa amraqsiler, i Israillar! — deydu Reb Perwerdigar..

⁶ «Men hemme sheherliringlarda «chishning pakizliqi»ni chüshürdüm,
Hemme yéringlarda silerni ash-nangha bolghan hajetmen qildim;
Biraq siler yenila yénimgha qaytmidinglar, — deydu Perwerdigar;

⁷ Hosulgha üç ayla qalghan bolsimu, silerdin yamghurni tartiwélip bermidim;
Bir sheher üstige yamghur yaghdurdum,

3:15 «Men «Qishliq Saray» we «Yazliq Saray»ni biraqla uruwétimen» — «qishliq saray», «yazliq saray» padishah dem alidighan jaylar bolsa kérek. «Köpligen öyler» — qarighanda köpligen ademler kembeghel bolup makansiz qalghan. Shu waqitlarda, baylar köp öylerni salghan.

4:1 «Bashandiki inekler» — bu «inekler» Samariyediki baylarning qiz-ayallirini körsitidu. Bashan bolsa sémiz, saghlam kaliliri bilen dangqi chiqqan rayon.

4:2 «Mana, béshinglarga shundaq künler chüshiduki, U silerni ilmekler bilen, neslinglarni changgaklar bilen élip kétidu» — Samariye xelqi axirida Asuriye padishahigha esirge chüshidu; Asuriye padishahining esirlerning kalpukliridin ilmekni ötküzüp ularni yétekleydighan rehimsiz aditi bar idi.

4:3 «We siler Harmon terepke chörüwétisiler» — «Harmon» bizge hazir namelum bir sheher.

4:4 «Emdi Beyt-Elge kélinglar, asiqliq qilinglar! Gilgaldimu asiqliqni köpeytinglar!» — Béyt-El we Gilgal (shundaqla shimaliy terepte «Dan» shehiri, jenubiy terepte Beer-Sheba shehiri) xelqler köp ziyaret qilidighan but tawapgahi idi.

4:4 Hosh. 12:12

4:5 ««Teshekkür qurbanliqi»ni xémirturuch bilen bille köydürünglar» — qurbanliqlarni xémirturuch salghan nersiler bilen bille sunushqa qet'iy bolmaytti («Law.» 2:11). «Siler «xalis qurbanliqlar»inglarni jakarlap maxtinip yürünglar; chünki bundaq qilishqa amraqsiler, i Israillar!» — 4- hem 5-ayette éytılghan qurbanliqlar hemde her kishining kirimidin «ondin biri»ni her üç yilda Xudagha atap béghishlishi, eslide Musa peyghemberge chüshürülgen qanunda békitilgenidi. Biraq Israillar hazir bularni öz butlirigha atap béghishlawatidu. Esli xémirturuch sélip qilinghan ash hediyelelarni qurbanliqlargha qoshup sunush men'i qilinghanidi.

—Bu sözlerge qarighanda ular mushu paaliyetlerde özlirini xéli «teqwadar» körsetmekchi bolup, «ixtiyariy qurbanliq»larni köp qilghan oxshaydu.

4:5 Law. 2:1, 15; 7:13

4:6 «Men hemme sheherliringlarda «chishning pakizliqi»ni chüshürdüm» — démek ularda yégüdek nerse yoq.

Yene bir sheherge yaghdurmidim;
 Bir parche yer üstige yamghur yaghdı;
 Yene bir parche yer yamghursiz qaghjirap qaldi;
⁸ Shuning bilen ikki, üç sheherning puqraliri su tilep bashqa bir sheherge elengship bardi,
 Lékin qanmidi;
 Biraq siler yénimgha yenila qaytmidinglar, — deydu Perwerdigar;
⁹ Men silerni judun hem hal apiti bilen urdum;
 «Ghajilighuchi qurt»lar nurghunlighan béghinglar,üzümzarliringlar, enjür derexliringlar hem
 zeytün derexliringlarni yep kettti;
 Biraq siler yénimgha yenila qaytmidinglar, — deydu Perwerdigar;
¹⁰ Men aranglarga Misirgha chüshürülgen apetlerdek apetni ewettim;
 Yigitliringlarni qilich bilen öltürgüzdum,
 Atliringlarni olja bolushqa qoyuwettim;
 Men qaragahinglardin jesetlerning sésiqchiliqini purutuwettim,
 Uni dimighinglarchimu kirgüzdum,
 Biraq siler yénimgha yenila qaytmidinglar, — deydu Perwerdigar;
¹¹ Men aranglardin bezilerni Xuda Sodom we Gomorra sheherlirini örüwetkinidek örüwettim,
 Shuning bilen siler ottin tartiwélinghan bir chuchula otundek bolup qaldinglar;
 Biraq yénimgha yenila qaytmidinglar, — deydu Perwerdigar;
¹² Shunga Men sanga shundaq qilishim kérek dewatimen, i Israil;
 Men buni sanga qilidighanliqim tüpeylidin,
 Xudaying bilen körüshüşke teyyarlan, i Israil!
¹³ Chünki mana, taghlarni Shekillendürgüchi,
 Shamalni Yaratquchi,
 Insangha özlirining oy-pikrining néme ikenlikini Ayan Qilghuchi,
 Tang seherni qarangghuluqqa Aylandurghuchi,
 Yer yüzidiki yuqiri jaylarning üstide dessep yürgüchi del Shudur,
 Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda Uning namidur!..

Üch tawapgah toghruluq

5¹ I Israil jemeti, bu sözni,
 Yeni Men sen toghruluq oquydighan bir mersiyei anglap qoy: —

4:9 «Men silerni judun hem hal apiti bilen urdum» — «hal apiti» ziraetlerning birxil késili.

4:9 Qan. 28:22; Yo. 1:4

4:10 «Men aranglarga Misirgha chüshürülgen apetlerdek apetni ewettim» — bashqa birxil terjimisi «Men (esh) Misirgha chüshürgen waba késilini ewettim» (démek, Musa peyghember dewride Misirgha chüshken wabalarni béshinglarchimu chüzürdum) «atliringlarni olja bolushqa qoyuwettim» — bashqa birxil terjimisi «Ularni (démek, yigitliringlarni) siler buliwalghan atlar bilen bille öltürgüzdum».

4:11 «Men aranglardin bezilerni Xuda Sodom we Gomorra sheherlirini örüwetkinidek örüwettim» — «Men ... bezilerni Xuda ... örüwetkinidek örüwettim» — bu yerde söz qiliwatqan kim? Bizningche mushu bésharetini Mesih Özi bergen bolsa kérek.

4:11 Yar. 19:24; Yesh. 13:19

4:12 «Xudaying bilen körüshüşke teyyarlan!» — gerche belkim waqit-peyti shunche kéchikkini bilen, Xuda yenila ular bilen körüshüşke teyyar turidu, yenila (bu heqiqeten ademni heyran qalduridu) ulargha méhir-sheppet körsitishke teyyar turidu, dégenlik bolsa kérek, dep qaraymiz (Tewratta adette: «Xuda bilen körüshüş» dégen menide).

—Biraq bezi alimlar bu jumlini Xudaning pat arida chüshüridighan jazasini körsitidu, dep qaraydu.

4:13 «Insangha özlirining oy-pikrining néme ikenlikini ayan qilghuchi» — ibraniy tilida «Insangha uning oy-pikrining néme ikenlikini...» déyilidu. Shunga bashqa birxil terjimisi: «Insangha özinig (Xudaning) oy-pikrining néme ikenlikini...».

—Biraq biz «uning oy-pikri» dégenlik Xudaning oy-pikirlirini emes, belki ademlerningini körsitidu, dep qaraymiz.

—«Tang seherni qarangghuluqqa aylandurghuchi» — yaki «Qarangghuluqni tang seher qilghuchi».

4:13 Nah. 1:3

² «Pak qiz Israil yiqildi;
U qaytidin ornidin turmaydu;
U öz tupriqigha tashlangan,
Uni turghuzup yöligüchi yoqtur».

³ Chünki Reb Perwerdigar mundaq deydu: —

Israilning ming leshker chiqqan bir shehirining yüz leshkirila tirik qalidu;
Yüz leshker chiqqan bir shehirining Israil jemeti üçün on leshkirila tirik qalidu;

⁴ Chünki Perwerdigar Israil jemetige mundaq deydu: —

Méni izdenglar, hayatqa érishisiler;

⁵ Beyt-Elni izdimenglar,
Gilgalghimu barmanglar,
Beer-Shébagha seper qilmanglar;
Chünki Gilgal esirge élinip sürgün qilinmay qalmaydu,
Beyt-El yoqqa chiqidu..

⁶ Perwerdigarni izdenglar, hayatqa érishisiler;
Bolmisa U Yüsüp jemeti ichide ot kebi partlap, uni yep kétidu,
Hem Beyt-Elde otni öchürgüdek adem tépilmaydu.

⁷ I adaletni emenge aylandurghuchi,
Heqqaniyliqni yerge tashlighuchilar..

⁸ Siler Orion yultuz türkümi we Qelb yultuz topini Yaratquchi,
Ölüm kölenggisini tang nurigha Aylandurghuchi,
Kündüzni qarangghuluq bilen kéchige Aylandurghuchi,
Déngizdiki sularni chaqirip, ularni yer yüzige Quyghuchini izdenglar;
Perwerdigar Uning namidur..

⁹ U baturlar üstige tuyuqsiz halaketni partlitidu,
Istihkam üstige halaket chüshüridu.

¹⁰ Shu Israillar sheher derwazisida tenbih bérédighanlarga öch,
Durus sözleydighanlardin yirginidu..

¹¹ Emdi siler namratlarni ézip,
Ulardin bughday «hediye»lerni aldinglar!
Oyulghan tashlardin öylerni saldinglar,
Biraq ularda turmaysiler;
Siler güzel üzümzarlarni berpa qilghansiler,
Biraq ularning sharabini ichelmaysiler..

¹² Chünki silerning asiylilirlinglarning qanchilik köplükini,

5:5 «Beyt-Elni izdimenglar, Gilgalghimu barmanglar, Beer-Shébagha seper qilmanglar» — Beyt-El, Gilgal hem Beer-Shéba Israillar üçün üç tawabgahqa aylanganidi. Bu üç jaygha bérip qurbanliq qilish qatarliqlar «tawap qilish»tek «sawabliq ish» dep qaralghan. Bu üç jay Ibrahim, Ishaq, Yaqup, Yeshua qatarliq peyghemberlerning tarixi bilen zich munasiwetlik bolghan jaylardur. Tewratta, bundaq «tawap qilish» ishlirining hemmisi xorapilyliq dep qarilidu. —Amos bu yerde söz oyuni qilidu, «Gilgal esirge chüshidu» deydu. Bu ibraniy tilida «Gilgal galah-galah» dégen bilen ipadlinidu. «Beyt-El yoqqa chiqidu» dégenning «Beyt-El «yoq» (yoqqa barawer bolghan) bir butqa oxshap qalidu» dégen ichki menisi bar.

5:5 Am. 4:4

5:7 «I adaletni emenge aylandurghuchi» — «emen» dégen achchiq bir ösümlük bolghachqa, mushu yerde ademlerge qayghu-hesretni épkélidighan adaletsizlikni bildüridu.

5:8 Ayup 9:9; 38:31; Am. 9:6

5:10 «Shu Israillar sheher derwazisida tenbih bérédighanlarga öch,...» — «sheher derwazisi» sheherdiki aqsaqallar olturidighan, erz-dewalarni anglaydighan, soraq qilidighan jay.

5:11 «Emdi siler namratlarni ézip,...» — ibraniy tilida «Emdi siler namratlarni dessep,...».

—Bashqa birxil terjimisi «Namratlardin éghir ijare heqqi élip,...».

5:11 Zef. 1:13

Silerning gunahinglarning qanchilik zor ikenlikini obdan bilimen;
Ular heqqaniy ademni ézidu,
Ular para yeydu,
Sheher derwazisida miskinlarning heqqini qayriwalidu.
¹³ Shunga bundaq dewrde «pemlik adem» süküti qildu;
Chünki u rezil bir dewrdur..

¹⁴ Hayat yashash üçün yamanliqni emes, méhribanliq-yaxshiliqni izdenglar;
Shundaq bolghanda siler déginginglardek,
Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar heqiqeten siler bilen bille bolidu.
¹⁵ Yamanliqtin nepretlininglar, méhribanliq-yaxshiliqni söyünglar,
Sheher derwazisida adaletni ornitinglar;
Shundaq qilghanda Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda belkim Yüsüp-ning qaldisigha shapaet körsiter..
¹⁶ Shunga Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda Reb mundaq deydu: —
«Barliq keng reste-bazarlarda ah-zarlar anglinidu;
Ular hemme kochilarda «Way... way!...» dep awazini kötüridu;
Ular déhqanlarnimu matem tutushqa,
Ah-zarlar kötürgüchi «ustilar»ni yighlashqa chaqiridu.
¹⁷ Hem barliq üzümzarlardimu ah-zarlar kötürülidu;
Chünki Men Özüm aranglardin ötüp kétimen» — deydu Perwerdigar..

Perwerdigarning küni

¹⁸ Perwerdigarning küniqe teqezzar bolghan silerge way!
Perwerdigarning küni silerge qandaq aqiwetlerni keltürer?
U yoruqluq emes, belki qarangghuluq élip kélidu..
¹⁹ U küni birsi shirdin qéchip, éyiqqa uchráp,
Andin öyige kirip, qoli bilen tamgha yölengende,
Yılan uni chaqqandek bir ish bolidu!
²⁰ Perwerdigarning küni yoruqluq emes, belki qarangghuluqla élip kélidu emesmu?
Uningda peqet qarangghuluqla bolup, yoruqluq héch bolmaydighu?!

Bihude héyt-bayramlar

²¹ Héytliringlarga nepretlinimen, ulardin bizar boldum,
Ibadet sorunliringlarning puriqini purighum yoq..

5:13 ««pemlik adem» süküti qildu» — mushu «pemlik adem» belkim «öz bixeterliki yaki menpeetini közlep yüridighan adem» dégen menide. Yuqiriqi 10-, 12-ayetni körüng. Buninggha qarighanda, Amos peyghemberning «épi yoq» oxshaydu, chünki u op'ochuq halda rezil hökümdarlargha, baylarga tenbih bermekte.

5:15 «...Xuda belkim Yüsüpnü qaldisigha shapaet körsiter» — «Yüsüpnü qaldisi» shimaliy padishahliq bolghan «Israil»din qaldurulghanlarni körsitidu. Yüsüptin törülgen Efraim we Manassehdin Israil ichidiki eng chong qebililer chiqqan.

5:15 Zeb. 34:14-15; 97:10; Rim. 12:9

5:17 «Men Özüm aranglardin ötüp kétimen» — «Mis.» 12:12de, Perwerdigarning Israilgha «Men Misirni kézip ötimen» dep Misirliqlargha ölüm jazasini yürgüzgenlikige oxshash, U hazir Öz xelqi arisidin «ötüp kétip», Öz jazasini élip baridu.

5:18 «Perwerdigarning küniqe teqezzar bolghan silerge way!» — Amos dewridikiler Tewrattiki «Obadiya» hem «Yoél» peyghemberlarning yazmirlidin «Perwerdigarning küni»ni xata chüshinip, belkim «Xuda hemme «kapir ejnebiy» ellerni qattiq uridu, «Xudaning xelqi bolghan bizler» kötürülimiz» dégen irqchi, bimene köz-qarashta bolghanidi. Amos bu kün bolsa, gunahtin towa qilmighan herbir ademge jaza élip kélidu, deydu.

5:18 Yer. 30:7; Yo. 2:2; Zef. 1:15

5:21 Yesh. 1:11; Yer. 6:20

²² Chünki siler Manga «köydürme qurbanliq»lar hem «ash hediye»liringlarni sunup atisanglarmu,

Men ularni qobul qilmaymen;

Silerning bordaq malliringlar bilen qilghan «inaqliq qurbanliqliringlar»gha qarimaymen.

²³ Mendin munajatliringlarning sadalirini épkétinglar,

Chiltarliringlarning küylirini anglimaymen;

²⁴ Buning ornida adalet xuddi sharqiratmidek,

Heqqaniyliq ebediy aqidighan éqimdek dolqunlisun!

²⁵ Siler chöl-bayawandiki qiriq yilda qilghan qurbanliq-hediyilerni Manga élip keldinglarmu, i Israil jemeti?!

²⁶ Berheq, siler «Sukkot» dégen padishahinglar, hem «Qiun» dégen butliringlarni, yeni «Yultuz ilahi»nglarni kôtürüp mangdinglar!

²⁷ Ermdi Men silerni esir qilip, Demeshqtin yiraqlargha sürgün qildurimen,

— deydu «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda» dégen nam bilen atalghan Perwerdigar.

Israilning hakim-hökümdarlirigha way!

6¹ I Zionda xatirjem olturghanlar hem Samariye téghigha tayinip aman-ésen yashighanlar! I ellerning kattisining erbabliri!

Israil jemeti silerni izdep kélidu —

— Silerning halinglarga way!

² Siler xelqçe: — «Kalneh shehirige béríp körünglar;

Shu yerdin «büyük Xamat» shehirige béringlar,

Andin Filistiylerning shehiri Gatqa chüshüp béqinglar;

Bular silerning ikki padishahliqlinglardin ewzelmu?

Ularining chégrisi silerningkidin kengmu?» — dep maxtinip sözleysiler..

³ I yaman künni kéchiktürmekchi bolghanlar!

Siler jebir-zulumning hökümanliqini ornitip, uni özünglarga yéqin qilmaqchi bolisiler,.

⁴ Pil chishida neqishlengen kariwatlar üstide yatisiler,

Diwanliringlar üstide kérilip yatisiler,

Pada topidin paxlanlarni,

Kala qotanliridin mozaayni tallap yeysiler,

5:25 «Siler chöl-bayawandiki qiriq yilda qilghan qurbanliq-hediyilerni manga élip keldinglarmu, i Israil jemeti?!» — Musa peyghemberning yétekchilikide chöl-bayawanda bolghan dewrde, Isaillar chöl-bayawanda qurbanliqlarni qilip kelgen bolsimu, lékin bu ayettin shuni bileleymizki, ular bu qurbanliqlarni Xuda üçün atighan emes («Manga élip keldinglarmu?»); bu ishlar peqetla bir «diniy paaliyet» yusunida élip bérilghan, xalas.

5:25 Ros. 7:42

5:26 «Berheq, siler ... «Yultuz ilahi»nglarni kôtürüp mangdinglar!» — pütkül ayetning terjimiliri köp xil. Biraq asasiy menisi oxshash, Israil Musa peyghember dewridin tartip könglidiki butpereslikni héch tashlimighan. Ayette éytilghan butlar asasen Mésopotamiye, yeni Babil rayonidiki butlardur. Shunga Xudaning ulargha bérédighan jazasi (27-ayet) ularni Babilgha esir qildurup, shu yerge sürgün qildurushtin ibaret bolidu.

6:1 Mis. 19:5; Yer. 2:3

6:2 «bular silerning ikki padishahliqlinglardin ewzelmu?» — «ikki padishahliq» — birinchisi shimaliy padishahliq — Israil, paytexti Samariye; ikkinchisi jenubiy padishahliq — Yehuda, paytexti Yérusalém.

— «Siler xelqçe:... maxtinip sözleysiler» dégen sözler eslidiki tékistte yoq. Bu ayette aydinglashturushqa tégishlik bir mesile bar: — ayettiki sözlerni Amos éytqanmu yaki Samariyediki emirler Samariyening bixeterliki toghruluq maxtinip éytqanmu? Bizningche Samariyediki emirler éytqan bolushi kérek; chünki eger peyghember agahlاندurush terizide sorighan bolsa, soalning eksiche sorighan bolatti, — Yeni «Bu sheherler silerning ikki padishahliqlinglardin ajizmu?» dep sorighan bolatti. Shunga bu sözlerni qoshtuq. Bu üç sheherning hemmisi dühmenning hujumigha duch kélip, andin ghulighan bolsa kérek — biraq hazirghiche bu ishlar toghruluq tarixiy xatiriler yoq.

6:3 Ez. 12:27; Am. 5:18

⁵ Chiltar ahangigha tengkesh qilib éytisiler,
Dawuttek özünglarga sazlarni ijad qilisiler,.

⁶ Sharabni chinilep-chinilep ichisiler,

Özünglarga serxil mayliq etirlarni sürisiler,

— Biraq könglünglar Yüsüp jemetining ziyan-zexmiti üçün héch azablanmaydu!

⁷ Shunga ular tunji esirge chüshkenler arisida esirge élinidu;

Kéripil yatqanlarning eysh-ishriti axirlashidu..

⁸ Reb Perwerdigar Öz hayati bilen qesem qilghanki,

— deydu Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda,

— Men Yaqupning ghururidin bizar boldum,

Uning orda-istihkamliridin nepretlinimen;

Men bu sheherni, shundaqla uningdiki hemmini düshmenge tengla ötküzüp bérimen;

⁹ We emelge ashuruliduki,

Bir öyde on adem bolup qalsa, bu oneylenmu ölidu..

¹⁰ Eger melum bir ölgüchining tughqini, yeni ölgüchining jesitini köydürüşke mes'ul kishi ustixanlarni kötürüp öydin chiqiwétip, öy ichidiki yene birsidin:

— «Qéshingda yene birsu barmu?» dep sorisa, u «Yoq» deydu,

Andin tughqini yene: «Süküt! Perwerdigarning namini tilgha élishimizgha bolmaydu!» — deydu..

¹¹ Sewebi, Perwerdigar buyruq chüshüridu,

We chong öyni pare-pare qiliwétidu,

Kichik öynimu chak-chékidin yérip chéqiwétidu..

¹² Atlar tash üstide chapalamdu?

Ademler ashu yerni kalilar bilen aghduralamdu?

Biraq siler adaletni öt süyige,

Heqqaniyliqning méwisini emenge aylandurghansiler —.

¹³ — Yoq bir nersidin shadlinip ketkensiler,

«Öz küchimizge tayinip qudretke ige bolghanmiz» — dégensiler..¹⁴ Chünki mana, i Israil jemeti,

6:5 Yesh. 5:12

6:6 Yesh. 5:11,12

6:7 «Shunga ular tunji esirge chüshkenler arisida esirge élinidu; kéripil yatqanlarning eysh-ishriti axirlashidu» — tarixiy melumatlardin qarighanda, Asuriye impériyesi melum bir yurtqa tajawuz qilghanda, awwal shu yurttiki mótiwerlerni esir qilip épkétish aditi bar idi.

6:7 Yesh. 5:13

6:9 «Bir öyde on adem bolup qalsa, bu oneylenmu ölidu» — 5:3ni körtüg.

6:10 «melum bir ölgüchining tughqini...» — ibraniy tilida «melum bir ölgüchining taghisi...».

«... Jesitini köydürüşke mes'ul kishi ustixanlarni kötürüp öydin chiqiwétip, öy ichidiki yene birsidin: — «qéshingda yene birsu barmu?» dep sorisa, u «yoq» deydu, andin tughqini yene: «süküt! Perwerdigarning namini tilgha élishimizgha bolmaydu!» — deydu» — Yehudiy xelqi adette jesetlerni kömidu, «jesetni köydürüş»ni öch köridu. «Jesitini köydürüş» dégen ish ularning béshigha nahayiti éghir apet chüshidighanliqini körsitidu; shuning bilen ularning jesetlerni kümüşke qet'iy waqti chiqmaydu, démekchi. Shunga bu bésharet Samariyening nahayiti jiddi, béchare ehwalgha chüshidighanliqini körsitidu. Uning üstige, jeset öyde uzunghiche turghan — hazir peqet «ustixanlar»la qalghan. Hayat qalghan kishiler shundaq qorqiduki, ular Perwerdigarning namini éytishqimu pétinalmaydighan bolup qalidu.

—Qiziq bir ish shuki, uzundin tartip, bolupmu Yérusalémning Eysa Mesihning ölümidin kéyinki weyran qilinishidin kéyin, Yehudiylar «Yahweh» (Perwerdigar) dégen isimni ishlitishke pétinalmaydu.

6:11 «Perwerdigar... chong öyni pare-pare qiliwétidu, kichik öynimu chak-chékidin yérip chéqiwétidu» — hakim-hökümdarlarning, emeldarlarning gunahlari haman bashqilarni öz gunahlarigha chétildurup qoyidu; shu wejedin «kichik öyler»mu jazagha uchrup kétidu.

6:12 «...adaletni öt süyige, heqqaniyliqni emenge aylandurghansiler» — mushu ibarining menisi 5-bab, 7-ayetning menisige oxshastur.

6:12 Am. 5:7

6:13 «Yoq bir nerse» — bizningche, shübhisizki, ularning butlini körsitidu.

—Pütkül aytning bashqa birxil terjimisi: ««Lo-debar shehirini élip shadlanghaniduq, Karnaim shehirinimu öz küchimizge tayinip alduquq?» — dégensiler».

— deydu Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda,
— Men siler bilen qarshilishidighan bir elni turghuzimen;
Ular Xamat shehiringin dawningin Arabah éqimighiche silerni xarlaydu.

Amosning dualiri — Xudaning qarari

7¹ Reb Perwerdigar manga körsettiki —

Kéyinki ot-chöp bash tartqan waqtda, mana U chéketkilerni yasidi (bu padishah özige ot-chöp orghandin kéyinki, ikkinchi qétimliq ot-chöp ösken waqit idi).² hem shundaq boldiki, chéketkiler zémindiki ot-chöpni qaldurmay yewetkendin kéyin, men: —

«I Reb Perwerdigar, ötünüp qalay, kechürgeysen! Yaqup qandaqmu chidiyalaydu? U kichik tursal!» — dédim.

³ Perwerdigar emdi undaq qilishtin yandi: «Emdi undaq bolmaydu» — dédi Perwerdigar.

⁴ Reb Perwerdigar manga körsetti —

Mana, Reb Perwerdigar xelqi bilen küresh qilishqa otni chaqirdi;
Ot hetta chongqur déngiznimu qurutti,
Miras bolghan zéminnimu yep ketti;

⁵ Emdi men: —

«I Reb Perwerdigar, ötünüp qalay, toxtighaysen! Yaqup qandaqmu chidiyalaydu? U kichik tursal!» — dédim.

⁶ Perwerdigar shundaq qilishtin yandi: «Emdi undaq bolmaydu» — dédi Reb Perwerdigar.

⁷ Emdi U manga mundaq bir ishni körsetti —

We mana, Reb tik ölchigüch yip bilen qopurulghan tam tüwide,
Qolida tik ölchigüch yipni tutqiniche turatti;⁸ we Perwerdigar mendin: —
«Amos, némini kördung?» dep soridi.

Men: «Tik ölchigüch yipni» — dédim.

Reb: «Men yene Öz xelqim Israil otturisigha tik ölchigüch yipni tikleymen; Men yene ularni jazalimay ötüp ketmeymen;

⁹ Hem Ishaqning «yuqiri jayliri» halak bolidu,

Israilning tawapgahliri weyrans qilinidu;

Yeroboam jemetige qilich bilen hujum qilishqa ornumdin turimen» — dédi.

Amosning butpereslarning tawapgahi bolup qalghan Beyt-Elning kahini, yeni «shimaliy padishahliq» Israilning «bash kahini» Amaziya bilen bolghan kürishi

¹⁰ Shuning bilen Beyt-Eldiki kahin Amaziya Israil padishahi Yeroboamgha xewer yollap: —

«Amos Israil jemeti arisida turupmu silige suyuqest qildi; zémin uning qilghan barliq geplirini kötürelmeydu. ¹¹ Chünki Amos: — «Yeroboam qilichta ölidu, Israil esirge élinip öz zémindin sürgün bolmay qalmaydu!» — deydu» — dédi.

6:14 «Men siler bilen qarshilishidighan bir elni turghuzimen» — «bir el» Asuriye impériyesini körsitidu.

7:1 «Reb Perwerdigar manga körsettiki — kéyinki ot-chöp bash tartqan waqtda, mana u chéketkilerni yasidi...» — bu ishni (shundaqla -4-, 7- we 8:1-ayettiki ishlarnimu) Amos béshartlik ghayibane körünüşte körgen bolsa kérek. Chünki 3-, 6-ayette Perwerdigar «bundaq ishtin» yanidu.

7:9 «Ishaqning «yuqiri jayliri» halak bolidu» — «yuqiri jaylar» tagh choqqiliri qatarliq jaylarda Xudagha qurbanliq qilish eslide Musa peyghemberge chüshürülgén qanunda men'i qilinghanidi. Shundaqtimu, Israil hem Yehudadikiler xéli burunla tagh choqqiliri üstide Perwerdigargha qurbanliq qilip ibadet qilishqa bashlighanidi. Kéyin ular mushu «yuqiri jaylar»da butqa choqunushqa bashlidi.

7:11 «Chünki Amos: — «Yeroboam qilichta ölidu, Israil esirge élinip öz zémindin sürgün bolmay qalmaydu!» — deydu» — emeliyette Amos: — «Perwerdigar Yeroboamning jemetige qilich bilen hujum qilidu» — dégenidi (9-ayet).

¹² Andin Amaziya Amosqa: — Hey aldin körgüchi! Bes, yoqal, Yehuda zéminigha qach, ashu yerde bésharet béríp, shu yerde nan tépip ye! ¹³ Biraq Beyt-Elde yene bésharet berme; chünki u padishahning tawapgahi, shahliq öydur, — dédi..

¹⁴ Amos Amaziyağa jawab béríp mundaq dédi: —

«Men esli peyghember emes idim, yaki peyghemberning oghlimu emesmen; belki men bir charwichi, shundaqla éren dereqlirining méwisini tergüchi idim. ¹⁵ Biraq pada béqiwatqan chéghimda Perwerdigar méni Öz ilkige aldi we manga: «Barghin, xelqim Israilğa bésharet ber» — dédi. ¹⁶ Emdi, i Amaziya, Perwerdigarning sözige qulaq sal! Sen manga: «Israilni eyibleydighan bésharetlerni berme, Ishaq jemetini eyibleydighan sözlerni éytma», déding. ¹⁷ Shunga Perwerdigar mundaq deydu: —

«Séning ayalning sheherde pahishe bolidu, oghul-qizliring qilich bilen qirilidu we zémining ölchesh tanisi tartilishi bilen parchilinidu; sen napak bir zéminda ölisen; we Israil esirge élinip öz zéminidin sürgün bolmay qalmaydu»».

Kélidighan jazalar

8 ¹ Reb Perwerdigar manga mundaq bir ishni körsetti; mana, bir séwet yazliq méwe. ² Andin U mendin: Amos, némini kördung? — dep soridi.

Men: «Bir séwet yazliq méwini» — dédim.

Perwerdigar manga: Emdi xelqim Israilğa zawal yetti; Men yene ularni jazalimay ötüp ketmeymen, — dédi..

³ — Shu küni ordidiki qizlarning naxshiliri qiya-chiyalargha aylinidu, — deydu Reb Perwerdigar; — Jesetler köp bolidu; ular jay-jaylarda sirtqa tashlinidu. Süküt!

⁴ Buni anglanglar, hey miskinlerni ezgüchiler, Zémindiki ajiz möminlerni yoqatmaqchi bolghanlar —.

⁵ «Ashliqimizni satmaqchi iduq, yéngi ay qachanmu axirlishar, Bughday yaymisini achattuq, shabat küni qachan tüger?» — deydirghanlar, — Shundaqla «efah»ni kichik qilip, «shekel»ni chong élip, Aldamchiliq üçün tarazini yalghan qilghanlar!.

⁶ — Namratlarni kümüşhe, Miskin ademni bir jüp choruqqa sétiwalmaqchi bolghanlar, Bughdayni süpüründisi bilen qoshup satmaqchi bolghanlar!.

⁷ Perwerdigar Yaqupning ghururi bilen shundaq qesem qildiki,

7:13 «Beyt-Elde yene bésharet berme; chünki u padishahning tawapgahi» — «padishahning tawapgahi» ibranii tilida «padishahning «muqaddes jay»i» déyilidu.

7:16 Ez. 21:7

8:1 «Reb Perwerdigar manga mundaq bir ishni körsetti; mana, bir séwet yazliq méwe» — bu ishni (hem 7-bab, 4-, 7-ayettiki ishlarnimu) Amos bésharetlik ghayibane körünüshte körgen bolushi mumkin.

8:2 «Men: «bir séwet yazliq méwini» — dédim. Perwerdigar manga: Emdi xelqim Israilğa zawal yetti... — dédi» — ibranii tilida «yazliq méwe» bilen «zawal» dégen sözler bir-birige oxshap kétidu.

8:3 «Jesetler köp bolidu; ular jay-jaylarda sirtqa tashlinidu. Süküt!» — démek, shu chaghda matem tutqanda, awaz chiqirishqa bolmaydu.

8:4 «Hey miskinlerni ezgüchiler...» — bashqa birxil terjimisi «Hey, miskinlerni yutuwalghuchilar...».

8:5 «Ashliqimizni satmaqchi iduq, yéngi ay qachanmu axirlishar, bughday yaymisini achattuq, shabat küni qachan tüger?» — «yéngi ay» künide hem «shabat küni» (shenbe küni)de Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche dem élish kérek idi. Emdi bu kishiler achközlükten dem élishqimu narazi idi. Shundaq bolupla qalmay, ular bughdayni ölcheydirghan kürini kichik, tenggilerni jinglaydirghan taraza téshini chong qilip xeqlerni aldaydu (kéyinki izahatni körüng). ««efah»ni kichik qilip, «shekel»ni chong élip...» — «efah» hejim birliki, «shekel» pulning yaki éghirliqning birliki idi. Bir «efah» (yaki «küre») 40 litrche, bir «shekel» («misqal») 14 gram kélidu. Bu toluq ayet sodigerlerning addiy puqralarni ölchem birlikliridin paydilinip, qaqati-soqti qiliwatqanliqini körsitidu.

8:5 Hosh. 12:8

8:6 Am. 2:6

— Berheq, Men hergiz ularning qilghanliridin héchbirini untumaymen!

⁸ Zémin bu ishlardin tewrinip ketmemdu?

We uningda turuwatqanlarning hemmisi matem tutmamdu?

U Nil deryasidek örlep kétidu,

U Misir deryasidek örkeshlep, andin chöküp kétidu..

⁹ Shu küni shundaq emelge ashuruliduki, — deydu Reb Perwerdigar,

— Quyashni chüshte patquzimen,

Zéminni shu ochuq künde qarangghulashturimen.

¹⁰ Héytlinglarni musibetke,

Hemme naxshiliringlarni ah-zarlarga aylanduruwétimen;

Hemme ademning chatiriqi üstini böz rext bilen orighuzimen,

Herbir ademning béshida taqirliq peyda qilimen;

Bu matemni yekke-yégane bir oghulning matimidek,

Héytning axirini derd-elemlik bir kün qiliwétimen..

Sürgün bolup, Xudaning sözidin ayrilish

¹¹ Mana, shundaq künler kéliduki, — deydu Reb Perwerdigar,

Zémingha qehetchilikni ewetimen, —

— Nangha bolghan qehetchilik emes, yaki sugha bolghan changqashmu emes, belki Perwerdigarning söz-kalamini anglashqa bolghan qehetchilikni ewetimen.

¹² Shuning bilen ular déngizdin déngizgha, shimaldin sherqqe kézip mangidu,

Ular Perwerdigarning söz-kalamini izdep uyan-buyan yürüp, uni tapalmaydu..

¹³ Shu küni güzel qizlar hem yigitlermu ussuzluqtin halidin kétidu;

¹⁴ Hem Samariyening gunahining nami bilen qesem ichkenler,

Yeni «Ilahingning tiriklikni bilen, i Dan», yaki «Beer-Shébadiki ilahiy tirik yol bilen!» dep qesem ichkenler bolsa —

Ular yiqilidu, ornidin hergiz qaytidin turalmaydu..

8:7 «Perwerdigar Yaqupning ghururi bilen shundaq qesem qildiki,...» — bezi alimlar: ««Yaqupning ghururi bilen» dégeni «Yaqupning pexri bilen», demek «Yaqupning pexri bolghan Xuda bilen» dep chüshinidu. Biraq 6-bab, 8-ayet boyiche Xuda «Yaqupning ghururi» yaki «Yaqupning pexri»ge öch idi. Adette qesem ichishte qesem qilghuchilar nahayiti muqim, özgermes bir nerse bilen qesem ichidu; Xudaning «Yaqupning ghururi bilen» qesem ichishi bolsa intayin kinayilik gep, «Yaqupning ghururi»ning héch özgermes, nahayiti jahil ikenlikini puritidu.

8:8 «Zémin bu ishlardin tewrinip ketmemdu? We uningda turuwatqanlarning hemmisi matem tutmamdu? U Nil deryasidek örlep kétidu, u Misir deryasidek örkeshlep, andin chöküp kétidu» — mushu ayette Amos yer tewresh toghruluq bésharet béridu (1:1ni köring). Nil deryasi her yili tuyqsiz örlep kétip, bir mezgil kelkün kélip, zéminni bésip kétidu. Qanaan (Peleshtin) zémimini emdi Nil deryasigha oxshash «örlep kétidu» (yer tewresh bilen égiz-pes bolidu).

8:10 «Hemme ademning chatiriqi üstini böz rext bilen orighuzimen» — «böz rext»ke oruniwélisht, chachlarni chüshüriwétish qattiq matemni yaki towa qilishni bildüridu. «Bu matemni yekke-yégane bir oghulning matimidek... qiliwétimen» — bésharette ölgen «yekke-yégane oghul» zadi kimdu? Mezkur soal Israil üçün dewrdin-dewрге bashni qaturidighan mesile.

8:12 «kézip mangidu» — yaki «sersan bolup mangidu» yaki «elengship mangidu». «Shuning bilen ular déngizdin déngizgha, shimaldin sherqqe kézip mangidu, ular Perwerdigarning söz-kalamini ... tapalmaydu» — birinchidin, «déngizdin déngizgha» dégenlik belkim ««ottura déngiz»din «ölük déngiz»gha», yeni «gherbtin sherqqe» dep bildüridu. Tékestte «jenubqa» tilgha élinmaydu. Belkim bu Israildikilarning hakawurluqini körsitidu — ular Yehudadin, yaki Yehudadin kelgen peyghemberdin (mesilen, Amostin) heqiqetni izdimeydu.

—Toluq bésharet belkim Yehudiylarning kéyinki dewrlerdiki, bolupmu hazirqi umumiy ehwalini körsetken bolsa kérek — ular Injilni, yeni «xush xewer»ni qobul qilmighachqa, özliri tartqan azab-oqubetlirige héch chüshenche tapalmaydu.

8:14 «Samariyening gunahining nami bilen qesem ichkenler» — «Samariyening gunahi» ularning butliridin biri bolsa kérek. —«Beer-shébadiki ilahiy tirik yol bilen!» — ibraniy tilida «Beer-Shébadiki yolning tiriklikni bilen» déyilidu.

—«Danning ilahi» hem «Beer-Shébadiki ilahiy tirik yol» — shu ikki yerning butlirini körsitidu.

—«Yol» ibraniy tilida «derek» dégen söz bilen ipadiliniidu. Uyghur tilidiki «teriqa» we «teriqa» dégen sözler ereb tili arqiliq mushu sözdin kelgen.

8:14 Am. 5:5

Saxtipezlik üstige qilinghan jeng

9¹ Men Rebning qurbangahning yénida turghinini kördüm; U mundaq dédi: —
— Tüwrüklerning bashlirini urunglar, bosughilar silkingiche urunglar,

Ular ni ibadetxanidikilerning bashlirigha chüshürüp, pare-pare qilinglar!
Men shu butpereslerdin eng axirda qalghanlirinimu qilich bilen öltürimen;
Ulardin qachay dégenler qachalmaydu,
Ulardin qutulay dégenler qutulup chiqalmaydu.

² Ular tehtisara ichige téship kirse, qolum ashu yerdin ularni tartip chiqiridu;
Ular asmangha yamiship chiqsa, Men shu yerdin ularni tartip chüshürimen;

³ Ular Karmel choqqisigha möküwalsimu, Men ularni izdep shu yerdin alimen;
Ular déngiz tégide nezirimdin yoshurunuwalghan bolsimu,
Men yilanni buyruymen, u ularni chaqidu;

⁴ Düşmenlirige esirge chüshken bolsimu,
Men shu yerde qilichni buyruymen, u ularni öltüridu;
Men yaxshiliqni emes, belki yamanliqni yetküzüsh üçün közlimni ulargha tikimen.

⁵ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar,
Zémingha tegküchi bolsa del Uning Özidur;
U tégishi bilenla, zémin érip kétidu, uningda turuwatqanlarning hemmisi matem tutidu;
Zémin Nil deryasidek örlep kétidu —
Misirning deryasidek örkeshlep, andin chöküp kétidu.

⁶ Rawaqlirini ershlerge sélip, asman gümbizini yer yüzige békitküchi Shudur;
Déngizdiki sularni chaqirip, ularni yer yüzige quyghuchi Udur;
Perwerdigar Uning namidur.

⁷ Siler Manga nisbeten Éfiopiye balilirigha oxshash emesmu, i Israil baliliri?
Men Israilni Misirdin élip chiqarghan emesmu?
Filistiyilerni Krét arilidin, Suriyeliklerni Kir shehiridin chiqarghan emesmu?

⁸ Qaranglar, Reb Perwerdigarning közi «gunahkar padishahliq» üstige chüshti —
Men yer yüzidin uni yoqitimen;
Lékin Men Yaqup jemetini toluq yoqitiwetmeymen, — deydu Perwerdigar.

⁹ Chünki qaranglar, Men buyruq chüshürimen,
Shuning bilen xuddi birsi dannı ghelwirde tasqighandek, Israil jemetini eller arisida tasqaymen,

9:1 «Men Rebning qurbangahning yénida turghinini kördüm; U mundaq dédi: — Tüwrüklerning bashlirini urunglar, bosughilar silkingiche urunglar, ularni ibadetxanidikilerning bashlirigha chüshürüp, pare-pare qilinglar!» — bu ishlar, shübhisizki, Beyt-Eldiki (butpereslik soruni qilinghan, biraq «Perwerdigarning nami» bilen atalghan) ibadetxanida bolidu. Mushu buyruq kimgé bérilgenlikni éniq déyilmedi; belkim perishtilerge bérilgen bolushi mumkin. Ibadetxanining buzulushi belkim yer tewresh bilen munasiwetlik (5-ayetni körüng).

9:2 «tehtisara» — ölgenlerning rohliri baridighan jay.

9:2 Zeb. 139:8-12

9:3 «Ular déngiz tégide nezirimdin yoshurunuwalghan bolsimu, Men yilanni buyruymen, u ularni chaqidu» — «Yesh.» 27:1ni körüng.

9:4 Yer. 44:11

9:5 «U tégishi bilenla, zémin érip kétidu, uningda turuwatqanlarning hemmisi matem tutidu; zémin Nil deryasidek örlep kétidu...» — mushu ayyette yer tewresh toghruluq yene bir bésharet bérilidu.

9:6 Zeb. 104:3, 13; Am. 5:8

9:7 «Siler Manga nisbeten Éfiopiye balilirigha oxshash emesmu, i Israil baliliri? Men Israilni Misirdin élip chiqarghan emesmu? Filistiyilerni Krét arilidin, Suriyeliklerni Kir shehiridin chiqarghan emesmu?» — «Krét arili» — ibraniy tilida «Kaftor».

—Toluq ayyetning menisi: — Israillar «Xuda bizni Misirdin alahide chiqarghan» dégen oyda bolup, «Némini qilishimizdin qet'iynezer, biz yenila Xudaning alahide xelqi bolimiz, héchnéme bizge tegmeydu» dégen xata oygha kélip qalghan bolsa kérek. Xuda mushu yerde, bashqa ellerni («kapir» ellerni) bashqa yerlerdin (jümlidin Misirdin yiraq jaylardin), élip chiqardim, deydu. Shunga, melum bir el bir yerdin bashqa bir yerge yöktilip chiqqan bolsimu, bu ish ularning qaltisliqini ispatlamaydu. Elning yurtlirini békitküchi bolsa peqet Xuda Özidur.

Biraq ulardin eng kichikimu yerge chüshüp ketmeydu..¹⁰ Halbuki, xelqimning barliq gunahkar-liri, yeni: «Külpet bizge hergiz yéqinlashmaydu, béshimizgha chüshmeydu» dégüchiler qilich tégide ölidu.

Ademni heyranuhes qilidighan wede — axirqi zamanlar

¹¹ Shu küni Men Dawutning yiqilghan kepisini yéngibashtin tikleymen,
Uning yériqlirini étimen;
Uni xarabiliktin ongshap,
Eyni zamandiki pétidek qurimen...

¹² Shuning bilen ular Édomning qaldisigha hemde namim bilen atalghan barliq ellerge igidar-chiliq qilidu, — deydu buni béjirgüchi Perwerdigar.

¹³ Mana shundaq künler kéliduki, — deydu Perwerdigar,
— Yer heydigüchi hosul yighquchigha yétishiwalidu,
Üzümlerni cheyligüchi uruq chachquchigha yétishiwalidu;
Taghtar yéngi sharabni témitip,
Barliq döng-égizlikler érip kétidu...

¹⁴ We xelqim Israilni asarettin qutuldurup, azadliqqa érishtürimen;
Ular xarab sheherlerni qayta qurup, ularda makanlishidu;
Ular üzümzarlarni tikip, ularning sharabini ichidu;
Ular baghlarni berpa qilip, méwisini yeydu..

¹⁵ Men ularni öz zémini üstige tikimen,
Ular Men ulargha ata qilghan zémindin hergiz qaytidin yuluwétilmaydu — deydu Perwerdigar séning Xudaying..

9:9 «Shuning bilen xuddi birsi dannı ghelwirde tasqighandek, Israil jemetini eller arisida tasqaymen, biraq ulardin eng kichikimu yerge chüshüp ketmeydu» — bughday danlıri ghelwirdin ötüp kétidu, tashlar qalidu. Bu ayetning menisi, shübbisizki, Xuda qımmıti bar bolghan barlıq bughday danlırını (heqıyıp étıqadchılarnı) yıghıp saqlaydu (10-ayetni körüng). Süzülpü qalghanlırı (tashlar) tashlıwétılıdu.

9:11 «Dawutning yiqılıp chüshken kepisini yéngibashtin tikleymen» — bu bésharet: (1) Dawut peyghemberdin bolghan padishahlıq nahayıti ajız bolup andin tügıshidighanlıqını (yıqılıdighanlıqını) körsitidu (Amos peyghemberdin 150 yıl kėyin shundaq bolghan); (2) axırqı zamanlarda Xudanın Dawutning bir ewladını élip textke olıturghuzup, Israilni qaytıdin bir padishahlıq qılıdighanlıqını körsitidu. Bu padishahlıq barlıq qalghan ellerni bashquridu (12-ayette körsitilidu). Bu ellerning hemmisi Xudagha ibadet qılıdu, uning nami bilen atılıdu (12-ayet).

—«Qoshumche söz»imiznımu körüng.

9:11 Ros. 15:16

9:13 «Üzümlerni cheyligüchi uruq chachquchigha yétishiwalidu» — «üzümlerni cheyligüchi» üzüim sharabı chıqırish üçün üzümlerni kölçekke qoyup döseydighan ademler. «yer heydigüchi hosul yighquchigha yétishiwalidu, üzümlerni cheyligüchi uruq chachquchigha yétishiwalidu» — démek, hosulni yıghıp bolushqa köp waqıt kétidu. Hosul élish adette Mart, Aprél aylırıda bashlınidu. Yer heydesh adette Öktebr, Noyabrda bolidu. Biraq hosulni yéghiwélısh yer heydesh bashlanghan waqıtqıche téxi tügımeydu; üzüim cheylesh waqıtı adette Sıntebr éyıda bolidu. Lékin axırqı zamanda üzüim cheylesh uruq chéchish waqtıghıche, yeni Noyabr, Dékabr aylırıghıche dawamlıshidu. «Barlıq döng-égizlikler érip kétidu» — bu ibare belkim süti we sharab shunche mol bolidu, méwe shırnılırı éqıp turidu, taghtar we döngler «érip kėtiwatqan»dek körinidu, dégen menide. Bu ayet «Yo.» 3:18-ayettin neqıl keltürülgen.

9:13 Yo. 3:18

9:14 «We xelqim Israilni asarettin qutuldurup, azadliqqa érishtürimen; ular xarab sheherlerni qayta qurup,... ular baghlarni berpa qilip, méwisini yeydu» — bu ulugh wede 4:9, 5:11, 5:27, 8:2-ayetlerde xatırlengen jazalarnı yüzdeyüz ózgerıtidu. Axır bérip Xuda Öz xelqını gunahtın qutquzup, paklanduridu we shuning bilen U ular arisida pütünley ulughlınidu.

9:15 Yer. 32:41

Qoshumche söz

Bezi ayetler üstide

(1) «Yekke-yégane bir oghulning matimi» (8:10)

«Héytlinglarni musibetke,
Hemme naxshilirlarni ah-zarlarga aylanduruwétimen;
Hemme ademning chatriqi üstini böz rext bilen orighuzimen,
Herbir ademning béshida taqirliq peyda qilimen;
Bu matemni yekke-yégane bir oghulning matimidek,
Héytning axirini derd-elemlik bir kün qiliwétimen» (8:10)

Bu axirqi zamanlarni körsitidighan bir bésharet. Israil intayin échinariq matem tutqan haletke chüshidu. Oqurmenler Tewrattiki «Zek.» 12:10-14 ayetlerni oqusa, mushu matemning obyékti yaki sewebining del ularning öz Mesih-qutquzghuchisini «sanjip öltürgen»liki ikenlikini bayqaydu. Mesih bolsa Xudaning «**yekke-yégane Oghli**» we shundaqla Israilningmu heqiqiy «oghli» (gerche u yene ulargha «Ata»mu bolsimu — «Yesh.» 9:6ni körüng). Israilar bu matemni tutush arqiliq Xudaning yénigha qaytip kélidu.

(2) «Perwerdigarning söz-kalamini anglashqa bolghan qehetchilik» (8:11-14)

«Mana, shundaq künler kéliduki, — deydu Reb Perwerdigar,
Zémingha qehetchilikni ewetimen, —
— Nangha bolghan qehetchilik emes, yaki sugha bolghan changqashmu emes,
Belki Perwerdigarning söz-kalamini anglashqa bolghan qehetchilikni ewetimen».

Bu bésharet yene Israil xelqi toghruluq bolghan, bizning pikrimizche, u hazirqi künlarni körsitidu. Tarixning ademni eng heyran qalduridighan pakitliri ichidin biri shuki, öz peyghemberlirining Qutquzghuchi-Mesihning kim ikenlikini körsitidighan éniq bésharetliri bar bolsimu, Yehudiy xelqi бүгүнге qeder téxi Uni qobul qilmidi. Ularning mötiwer «rabbi»liri (ustazlar) dewrdin-dewrge Mesihni qobul qilmighini üçün, Yehudiylar öz ustazlirining telimlirini xata déyishni qet'iy xalimaydu. Ular «rabbilirimiz xata» désila, ularning eldiki barliq «danaliq»liri yoqqa barawer dégenliktur. Beziler heqiqetni izdep atéizm, kommunizm we u-bu sheklide bolghan Budda dinigha bérilgen. Ghelite pakit shuki — Israiliye döliti бүгүнки күнде Yehudiy anining qéni bar dep ispatlanghan herqandaq ademni, meyli uning némige étiqad qilishidin qet'iynezer, grazhdanliqqa qobul qilidu — u atéist (xudasiz), kommunist, buddist, musulman bolsimu boliwéridu. Biraq peqet Mesihiy étiqadchisi bolsila — meyli uning ata yaki ana tereptin ottuz ewlad Yehudiy nesebnamisi bolsimu, Israiliye grazhdanliqigha qobul qilinalmaydu, hetta bezide uninggha Israiliyege kirish ruxset qilinmaydu

(2010 izahat — bu siyasette pat yéqinda özgirish bolushi mumkin).

Emeliyette bolsa yéqinqi yüz yilda, burunqigha nisbeten köpligen Yehudiylar Mesihni öz Qutquzghuchisi dep étirap qildi hem ularning sanimu barghanséri köpeymekte.

(3) «Hezriti Dawutning yiqilgan kepisini yéngibashtin tiklesh»

(Israilning yurtig'ha, Xudaning yénig'ha qaytip kélishi we eslige keltürülüşhi: 11:9-15)

«Shu küni Men Dawutning yiqilgan kepisini yéngibashtin tikleymen,
Uning yériqlirini étimen;
Uni xarabiliktin ongshap,
Uni eyni zamandiki pétidek qurimen.
Shuning bilen ular Édomning qaldisig'ha hemde namim bilen atalghan barliq ellerge
igidarchiliq qilidu, — deydu buni béjirgüchi Perwerdigar.
Mana shundaq künler kéliduki, — deydu Perwerdigar,—
Yer heydigüchi hosul yighquchig'ha yétishiwalidu,
Üzümlerni cheyliyüchi uruq chachquchig'ha yétishiwalidu;
Tag'lar yéngi sharabni témitip,
Barliq döng-égizlikler érip kétidu.
We xelqim Israilni asarettin qutuldurup, azadliqqa érishtürimen;
Ular xarablashqan sheherlerni qayta qurup, ularda makanlishidu;
Ular üzümzarlarni tikip, ularning sharabini ichidu;
Ular bag'hlarni berpa qilip, méwisini yeydu.
Men ularni öz zémینی üstige tikimen,
Ular Men ularg'ha ata qilghan zémindin hergiz qaytidin yuluwétilmaydu— deydu
Perwerdigar séning Xudaying».

Köp peyghemberler körgendek, Israil axirqi zamanda derweqe towa qilip, Mesih Eysaning qurbanliqining öz gunahi üçün bolghanliqini tonup yétip, Xudaning yénig'ha qaytip kélidu. Amosning künliride Dawutning ulugh padishahliqi peqet déhqan étizda dem élishqa yasighan kepige — yeni «yiqilip kétey» dégen bir kepige oxshaytti («Yesh.» 1:8). U shu chaghda derweqe «yiqiliwatatti»; miladiyedin ilgeriki 586-yili, u Babil impériyesi aldida u pütünley yiqilghan. Shu künden boshlap Israilda padishah bolup baqmighan. Waliy Pilatus Dawutning ewladi bolghan Eysa Mesihni qoyup bermekchi bolup Yérusalémdiki köpchilik aldigha élip kélip: «**Manasilerning padishahinglar!**» dep jakarlighanda, ular: «**Qeyserdin bashqa bizning héchqandaq padishahimiz yoq!**» dep warqirap jawab berdi. Ular özining birdinbir heqiqiy Padishahini ret qilghan. Biraq Mesih Eysa dunyag'ha qaytip kelgende, Xuda Israilning padishahliqini yéngibashtin quridu; shuning bilen Yehuda köp ellerning hörmitige érishidu, nurg'un eller uning'gha boysunidu (12-ayet). Emeliyette bolsa, Yehudiy xelqi öz padishahining kim ikenlikini téxi tonup yetmigen chag'hlarda köp «yat eller» bolghan bizler alliqachan Xudaning Mesihni alemning padishahi we Rebbi qilip tikligenlikini bilip yétip, Perwerdigarning nami bilen atilish pursitige muyesser bolduq. Bu dunyada insanlar üçün Xudaning nami bilen (uning perzentu bolup) atilishtin artuq yuqiri imtiyaz yoqtur — bu Uning teripidin Öz balisi süpitide Uning Öz ailisige qobul qilinip béqiwélinishtin ibarettur.

(Injilda rosul Yaqupning Amosning del bu béshariti üstide toxtalghanliqini «Ros.» 15:1-33-ayettin körüng).